

دکتر جلال مرامی (استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه علامه طباطبائی، نویسنده مسئول)
حبیب کشاورز (دانشجوی دوره دکتری گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه تهران)

ابهام تناقض میان زندگی و مرگ در اشعار ابوالقاسم شابی

چکیده

از مهم‌ترین مسائلی که فکر بشر را از دیرباز به خود معطوف کرده، مسأله مرگ و زندگی است که مکاتب فلسفی، ادبی و هنری معاصر نیز از آن غافل نبوده‌اند و تلاش کرده‌اند از زاویه دید خود بدان بپردازند و راز آن را بگشایند. در ادبیات معاصر عرب، ابوالقاسم شابی، شاعر تونسی، از جمله کسانی است که در دیوان کم حجم خود بارها به این مسأله پرداخته و به تأثیر از انگیزه‌های مختلفی چون گرایش ادبی، بیماری قلبی، مرگ عزیزان و اعتقادات دینی، اشعاری پیرامون مرگ و زندگی سروده است. او در این اشعار تعابیر تناقض گونه ای دارد و این مقاله درصدد تحلیل و بیان، به علت این تناقض گویی است. کلید واژه‌ها: مرگ، زندگی، شعر معاصر عربی، تناقض، ابوالقاسم شابی.

1- زندگی و آثار ابوالقاسم شابی

بدون شک شابی یکی از شعرای بزرگ معاصر جهان عرب به شمار می‌آید که تأثیر زیادی در ادبیات و شعر معاصر عرب داشته است. «ابوالقاسم شابی به سال 1909 میلادی برابر با 1327 هجری قمری در شابییه در جنوب تونس چشم به جهان گشود، پدر وی، محمد شابی از فرهیختگان جامعه آن روزگار به حساب می‌آمد که تحصیلات خود را در مصر و در دانشگاه الأزهر نزد محمد عبده در رشته حقوق به پایان رسانده بود، و بعد از آن برای به دست گرفتن منصب قضاوت به تونس باز گشت.» (الحر 1995: 60).

«پدر شابی به مقتضای شغلی، دائم در سفر بود و در نتیجه خانواده اش نیز او را همراهی می‌کرد، این سیر و سفر حدوداً 20 سال به طول انجامید و طی این مدت شابی تنها دو بار موفق شد زادگاه خویش را ببیند.» (همان: 65).

«شابی تحصیل را از همان ابتدای کودکی آغاز کرد. پدرش او را برای حفظ قرآن به مکتب فرستاد. او در 9 سالگی قرآن را حفظ کرد و در 12 سالگی به دانشگاه "الزیتونه" رفت و در قضاوت بماند پدر خویش در

اول

رشته حقوق تحصیل کرد و تحصیلات خود را در این رشته به پایان برد، اما به خاطر علاقه به شعر و ادبیات از قضاوت روی گردان شد و به مطالعه و سرودن شعر پرداخت. (محمد کرو، 1954: 38).

شابی عمر بسیار کوتاهی داشت به شکلی که هنگام مرگ هنوز 25 سال را تمام نکرده بود. او به سال 1934 میلادی بر اثر عارضه قلبی که چند سال از آن رنج می برد، در بیمارستان طلیان، جهان مادی را بدرود گفت. این ادیب فرزانه با توجه به سن کم، آثاری گرانبار از خود بر جای گذاشت که مهمترین آنها دیوان شاعر به نام *أغانی الحیاه* است.

مهمترین آثار شابی عبارتند از:

1- *أغانی الحیاه*: شامل مجموعه اشعار وی که برای اولین بار در سال 1955 م. در قاهره انتشار یافت.

2- *الخیال الشعری عند العرب*: شامل سخنرانیهای شاعر در کنفرانسهاست. (در سال 1994 م. چاپ شده است).

3- *مذکرات الشابی*: شامل خاطرات شاعر که در سال 1966 م. منتشر شد.

4- *رسائل الشابی*: شامل مجموعه ای از نامه های شاعر به دوستانش مخصوصاً محمد حلیوی که در سال 1960 م. به چاپ رسید.

شاعر به رغم عمر کوتاه، در زندگی خویش چند مرحله متفاوت را پشت سر گذاشت که به طور خلاصه از این قرار است.

1- *مرحله تأثیر پذیری از ادبیات اندلس و مهجر*: شاعر در این مرحله ابتدا به شیوه شاعران اندلس شعر می گوید، سپس شیفته ادبای مهجر، به ویژه رماتیک جبران خلیل جبران می شود.

2- *مرحله مواجه شدن با مرگ*: این مرحله با مرگ پدر شابی آغاز می شود و این اتفاق، تأثیر بسیار زیادی بر زندگی و افکار شابی می گذارد.

3- *مرحله رنج و مصیبت*: این مرحله با شدت گرفتن بیماری شاعر مصادف است، و درد و رنج شاعر در این مرحله به حدی می رسد که شاعر از مرگ کمک می طلبد، شعرهایی که شاعر در این مرحله از زندگی اش سروده آکنده از حزن و اندوه است. (فاخوری، 1991: 704)

ثمَّ ماذا؟ هذا أنا صرت في الدنيا
بعيدا عن ليهوها و غناها
في ظلام الفناء أدفن أيامي
و لا أستطيع حتى بكاهها

(شابی، 1997: 191)

(سپس چه؟ این من هستم در جهان به دور از لهُو و لعب آن هستم.
در تاریکی فضا روزهای خویش را دفن می کنم ، وحتی قادر به گریه کردن بر آن نیز نیستم)

2- بررسی دو عنصر مرگ و زندگی در اشعار شابی

افکار شابی در مورد مرگ و زندگی متأثر از عوامل مختلف بوده است که عبارتند از: